

С.М. Симоненко

АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ «ОБРАЗ СВІТУ» ТА «КАРТИНА СВІТУ» У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЗУАЛЬНО-МИСЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ

Метою нашого розгляду є аналіз категоріальних понять «картина світу», «образ світу» як методологічно засадових для дослідження індивідуальних стратегій візуального мислення суб'єкта творчої діяльності.

Візуально-мисленнєва стратегія розглядається нами як система індивідуально й особистісно усталених тенденцій до використання способів і прийомів трансформації та суб'єктивно-семантичної інтерпретації візуального образу-концепту, яка може реалізовуватися як на усвідомлюваному, так і на неусвідомлюваному рівнях, яка є індивідуально-особистісно та діяльнісно обумовленою, функціонально усталеною і реалізується в процесі перебігу візуального мислення під час розв'язування тих чи інших творчих задач.

Вона являє собою складне інтегральне утворення, що має ієрархічно організовану структуру, яка включає в себе мета-, макро- і мікрорівні. Її структурними компонентами є усвідомлювані і неусвідомлювані способи і прийоми трансформації образу, які ми розглядаємо як операціональні компоненти, при цьому змістовими компонентами є суб'єктивно-семантична інтерпретація, «бачення» створеного образу-концепту. Найвищим рівнем у структурі візуально-мисленнєвої стратегії є її метарівень, який можна розглядати як когнітивно-особистісну модель «бачення світу», «бачення проблеми» та його вибірковості стосовно тих чи інших проблем.

Ми розглядаємо мета-рівень як глобальну пізнавальну гіпотезу, що формується в процесі пізнання, як «бачення» джерела стимуляції відповідно до образу світу суб'єкта діяльності. Від особливостей цього рівня залежить як творча спрямованість, інтерес до тієї чи іншої творчої проблеми, так і постановка тієї чи іншої творчої гіпотези та індивідуальний (неповторний) напрямок її вирішення.

Найбільш адекватною поставленій меті нашого дослідження є введення категорії «образ світу» О.М.Леонт'євим. Саме тому розглядання метарівня візуально-мисленнєвих стратегій вимагає дослідження базису, на якому він ґрунтується та складових його елементів. Розглянемо внутрішні і зовнішні фактори, які, на нашу думку, визначають особливості метарівня візуально-мисленнєвих стратегій.

Одним з головних чинників, який визначає метарівень візуально-мисленнєвих стратегій є загальна «ментальність культури» (за А.Я.Гуревичем), або загальна картина світу, як інтегрована частина ментальності, властива певному суспільству, а також індивідуальний образ світу, який є частиною духовного універсуму культури, до якої він належить.

Для уточнення методологічних позицій нашого дослідження нам необхідно більш детально розглянути поняття «образ світу» і «картина світу», встановити схоже і відмінне між цими поняттями, а також взаємозв'язки між ними. Для цього зупинимось на категорії «картина світу». В психологічній науці, як і в інших науках, не існує однозначного розуміння цих категорій. В цілому можна виділити наступні тенденції: «образ світу» і «картина світу» – тотожні за своїм змістом поняття; категорія «картина світу» трактується як більш широка категорія порівняно з «образом світу». Картина світу - це змістова сторона образу світу, тобто його результат, і відповідно, більш вузьке за своїм

змістом поняття.

Феномен, іменованій «картиною світу», є таким же стародавнім, як і сама людина. Створення перших картин світу в людини збігається за часом з процесом антропогенезу. Хоча думка про існування особливого мовного світобачення як науково-філософська проблема була сформульована В. Гумбольдом ще на початку XIX століття, проте, реалія, означувана терміном «картина світу», стала предметом науково-філософського розгляду лише в недавній час. Одним з перших, хто почав досліджувати це поняття, був Г. Герц. Необхідність створення картини світу для регуляції життєдіяльності людини підкреслював А. Ейнштейн.

У наш час під науковою картиною світу розуміють систему найзагальніших уявлень про світ, що виробляються в науці за допомогою фундаментальних понять і принципів цієї науки, з яких дедуктивно виводяться її основні положення. З картиною світу пов'язують початкові передумови розгляду світу, змістовно-онтологічної побудови наукового знання, глибинної структури, що є підґрунтям науково-пізнавальної діяльності.

У культурологічних і лінгвосеміологічних працях поняття «картина світу» розглядалося в цілях реконструкції структури архаїчної колективної свідомості на матеріалі міфу і фольклору. У вітчизняній науці термін «картина світу» використовувався ученими «семантичного» напрямку вже в 20-ті роки минулого століття. (Н.В.Брагінська, О.М. Фрейденберг, І.Г.Франк-Каменецький). У XX столітті дослідження мовної картини світу (мовного світобачення) здійснюється в рамках гіпотези лінгвістичної відносності (Л. Вайсбергер, Е.Сепір та ін.).

Починаючи з 60-х років XX ст., проблема картини світу розглядалася в межах семіотики під час вивчення первинних моделювальних систем (мови) і вторинних моделювальних систем (міфу, релігії, фольклору, поезії, прози, кіно, живопису, архітектури тощо). Культура при цьому підходить трактується як «не успадкована пам'ять колективу», і її головним завданням визнається структурна організація доволішинього світу людини, що знаходить свій вираз у моделі світу.

Семіотичними дослідженнями в галузі культури було доведено, що різні знакові системи по-різному моделюють світ і володіють різною моделювальною здатністю. Так, найбільший ступінь абстрагованості і водночас найменшу моделювальну здатність мають математичні системи, релігії. Знакові системи природних мов посідають проміжне положення між цими двома типами знакових систем.

У подальших наукових розробках з реконструкції картини світу поняття моделі поступово втрачає своє вузько кібернетичне значення і використовується в більш широкому гносеологічному й загальнонауковому значеннях як смисловий замісник модельованого об'єкта. Так, А.Я. Гуревич у дослідженні, присвяченому реконструкції середньовічного образу світу, базисних категорій середньовічного світосприйняття й особливостей середньовічної культури, зазначає, що термін «модель» він не визнає в спеціальному, кібернетичному значенні, і використовує як рівнозначні такі вирази, як «модель світу», «картина світу», «бачення світу» [3].

Модель світу А.Я. Гуревич визначає як “сітку координат”, за допомогою яких люди сприймають дійсність і будують образ світу, який існує у свідомості.

Зважаючи на наявність у науці плюралізму поглядів щодо тлумачення феномену “картина світу” в цілях нашого дослідження нам необхідно розмежувати поняття “глобальна картина світу” й “індивідуальна картина світу”. Під глобальною картиною світу ми розуміємо таку картину світу, яка є результатом духовної наукової і матеріальної активності суспільства. Вона може мати свої підрівні: наукова картина світу і практична картина світу. Образ світу завжди індивідуальний, а тому не є тотожним до поняття “глобальна” картина світу (або “загальнолюдська” картина світу), виступаючи по відношенню до неї операціональним поняттям.

На нашу думку, аналогом співвідношення цих понять є співвідношення інших понять: світобачення і світогляд. Подібно до того як світогляд складає частину загального світобачення, так і індивідуальний образ світу існує в контексті загальної картини світу. Але в той же час світобачення є продуктом світогляду.

Розглядаючи категорії “картина світу” і “образ світу”, не можна не обійти питання їх співвідношення з категорією “ментальність”. На думку А.Я. Гуревича, підґрунтям ментальності є образ світу, який закладено культурою у свідомість людей окремого суспільства і перетворюється ними спонтанно, здебільшого поза контролем їхньої “буденної свідомості” [3, с.10]. За В. Храмовою, “ментальність - це чуттєво-мисленнєвий інструментарій освоєння довкілля, тому вона є природним баченням світу, достеменно не прорефлексованим і логічно не обґрунтованим. У культурно-історичному вимірі суспільного буття ментальність постає як спільне психологічне оснащення представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення” [10, с. 4].

Визначення ментальності В. Храмовою нам здається найбільш близьким, синонімічним, спорідненим поняттям “картина світу”. Воно дає можливість вивчення форм свідомого та несвідомого у структурі мислення взагалі, та візуального мислення, зокрема, а саме - уявлень, образів, архетипів тощо.

Нам імпонує визначення ментальності як семантичної матриці пізнання світу, яка оприявнюється використовуваною при цьому структурно-значеннєвою, логіко-семантичною мовою мислення та визначає значеннєві реакції певних культурних суб'єктів. Вона може значно відрізнятися за своєю структурною та вербальною організацією, а мова раціонального мислення істотно відрізняється від мови несвідомого в мисленні.

У структурі несвідомої частини ментальності саме міф є інтегральним чинником завдяки своїй давності, усталеності в індивідуальному та колективному психічному, спроможності охоплювати світ загалом, задавати координати картини світу [10]. Через міф можливе осягнення й усвідомлення таких формальних елементів ментальності, як архетип, символ, образ тощо. В сучасній психологічній антропології міф трактується як універсальний культурний феномен, значення якого виходить за конкретні часові виміри. Водночас, міф у кожному епоху інстальюється в духовних координатах часу як первісний код символів, смислів, світоглядних уявлень, які в науці означаються терміном “архетипи”. Це розкрито в працях Ф. Ніцше, З.Фрейда, К.-Г.Юнга, М.Гайдеггера та інших, а також революційними теоріями в “точних” чи природничих науках (Р.Рентген, А.Ейнштейн, Н.Бор та інших). Таким

чином, у своєму дослідженні ми будемо розглядати поняття “картина світу” та “ментальність” як синонімічні, а “образ світу” як їх індивідуально-динамічну похідну... і, водночас, – як утворювальну складову.

У формуванні картини світу беруть участь всі сторони психічної діяльності людини, починаючи з відчуттів, сприймань, уявлень і закінчуючи вищими формами мислення і самосвідомістю людини. Образ світу виникає в різних актах світовідчуження, світовідчуття, світобачення, світосприймання, світоуявлення, світооцінки, світоз'ясування, в таких переживаннях світу як цілісність, в актах світодії. [7, с.20]. Процес світоосягнення в людини є континуальним, і будь-яка його дискретизація в строгому значенні слова є умовною.

Отже, поняття “картина світу” і “образ світу” є тісно взаємопов'язаними і похідними одне від одного. Якщо розглядати смислову зв'язку: картина світу – активність суб'єкта – образ світу, то образ світу суб'єкта діяльності є похідним до картини світу і це можна розглядати як розпредмечування картини світу. Але існує й інша смислова зв'язка: образ світу - активність суб'єкта – картина світу. У процесі континуального створення образу світу суб'єкта діяльності виникає індивідуальна (приватна) картина світу, як похідна образу світу, як його змістова складова, як процес опредмечування навколишнього світу. У такому разі можна говорити про співтворення суб'єктом діяльності загальної картини світу, розглядаючи його як механізм континуальності розвитку глобальної картини світу.

Таким чином, картину світу можна розглядати як похідну початкового глобального образу світу, що лежить в основі світобачення людини, як його змістову сторону, як результат духовної діяльності людини. За такого підходу “картина світу” постає як суб'єктивний образ об'єктивної реальності і входить у клас ідеального, яке, не припиняючи бути образом реальності, опредмечується в знакових формах, у той же час не відображаючись повністю ні в одній із них.

“Відбитки” картини світу, її скам'янілості можна знайти в мові, міміці, моді, способах господарювання, технології тощо, побудованих з урахуванням “логіки” речевого світу, що викристалізувалась та відобразилася в картині світу, різних соціокультурних стереотипах поведінки людей тощо.

Картина світу існує в нашій свідомості в неформленому і невідрефлексованому вигляді. В такому стані вона не дана свідомості в усій її повноті. Об'єктивація картини світу включає експлікацію суб'єктивних установок, цілей і мотивів життєдіяльності людини, її регулятивних структур і смислотворчих чинників.

Як глибинний шар світобачення людини картина світу не завжди може бути адекватно виявлена в актах саморефлексії самим носієм цієї картини світу і може навіть взагалі не усвідомлюватися ним як наявне. Вона, як змістова модель ідеального образу світу, може інтерпретуватися на різних семіотичних рівнях, так званих “мовах-втілювачах”, або текстах на цих мовах, які допомагають реконструювати наявну на цей момент або існуючу раніше картину світу [7, с.136]. Семіотичні втілення картини світу (моделі) світу є неоднорідними. Тексти-втілювачі концептуальних систем розрізняються, перш за все, за субстанцією знаків, що утворюють ці тексти, ними можуть слугувати письмове або усне мовлення, візуальна або вербальна мова, послідовність графічних, живописних або скульптурних зображень, архітектурні комплекси, музичні або вокальні фрази, жести, певні форми людської поведінки (наприклад, стан сну, гіпнозу, екстазу тощо) і осмислені особливим чином звичні форми поведінки, а також залучені в культову сферу

звичні предмети побуту

Основною функцією картини світу є пізнання, яке реалізується в її інтерпретаційній “оптичній” силі і широті. Але в той же час людина не бачить того, що знаходиться зовні її уявлень про світ, тобто “людина бачить те, що знає” і в цьому виявляється певна обмеженість пізнавальної функції картини світу. Ці своєрідні «ножиці», “анти-тенденції” є механізмом, “рушійною силою до її видозміни”, трансформації, модифікації, зміни фундаментальних картин світу. Тільки в цьому разі непомічені явища можуть потрапити у “видиме поле” людини і бути для неї зрозумілими [7]. Таким чином, загальна картина світу може служити своєрідним посередником у комунікативному процесі, забезпечуючи їх взаємопроникнення.

Існує розмежування картин світу на концептуальні та художні [4]. На наш погляд, такий поділ є досить умовними, оскільки в художній картині світу присутнє концептуальне, а в концептуальних – елементи картинно-образного. До концептуальних (або наукових) відносять раціонально оброблені картини світу, які несуть певний тип категоріальної парадигми як засобу теоретичної раціоналізації образу світу. Сюди відносять функціональні, інформаційні, теоретико-ймовірнісні картини світу тощо. На відміну від науки, що створює “світ” штучно сконструйованих ідеальних абстрактних об’єктів, які формують модель реального світу, міфологія, мистецтво, релігія представляють реальність у реальноподібних формах. Ситуація плюралізму картин світу (художніх світобачень) існує в мистецтві, в якому швидше можна говорити не про картину світу, а про картини світу, питання про синтез яких з метою єдиного світобачення позбавлено сенсу, вважає [4, с.18].

Прийнято розглядати все різноманіття стилів, відомих в історії мистецтва, як такі, що розташовуються між двома полюсами – натуралізмом зображення реальності і абстракцією (у всьому багатстві її різновидів) які вільні у своєму самовираженні “відчуття реальності”.

Світогляд художника завжди переломлюється через призму його світогляду, в основі якого лежить власна, індивідуальна концепція світу. Так, наприклад, залежно від особливостей його концептуального моделювання, може по-різному відбуватися розгортання картин світу в художніх зображеннях.

Привласнення загальної картини світу відбувається через становлення суб’єктивного образу світу, продуктом якого є нова суб’єктивна картина світу як приватний конструкт розвитку нової загальної картини світу. Суб’єктивність картини світу пов’язана з участю окремих осіб у формуванні її фрагментів і окремих зрізів.

Отже, ми бачимо, що привласнення загальної картини світу є результатом усієї духовної активності людини, яке включає як споглядальні форми віддзеркалення, матеріальну сферу розуміння, так і несвідоме, підсвідоме, надсвідоме у психіці людини. Картина світу, будучи найзмістовнішою, сутнісною стороною образу світу суб’єкта діяльності, несе в собі його основні властивості. Головним принципом вибірковості її змісту є принцип ціннісної орієнтації, або ціннісної ієрархізації “наочного світу”.

Базисним матеріалом для картини світу є категоріально-семантичний рівень (шар) тієї або іншої культури. На думку А.Я. Гуревича, “вбирання”, сприйняття цих категорій і уявлень має неусвідомлений характер, хоча можуть бути присутні елементи контролю з боку правлячих груп над свободою інтерпретації деяких категорій і понять, відмінних від загальноприйнятої їх інтерпретації. Ці

категорії, семантика культури відображені в мові, а також в інших знакових системах (мова мистецтва, науки, релігії) – “мислити про світ, не користуючись цими категоріями, так само неможливо, як не можна мислити поза категоріями мови” [3]. На наш погляд, необхідно виділити різні рівні відображення реальності в картині світу, як рівень вербальних знакових систем, так і рівень невербальної семантики, зокрема іконічної семантики.

В картині світу існує певна дихотомія відношень “загальне-індивідуальне”. Велику роль у створенні загальної картини світу відіграють суб’єктивні картини світу окремих видатних осіб, їх відкриття, творіння, їхні стратегії світобачення, які залишилися в різних знакових картинах світу.

У свою чергу “загальнокультурний ментальний простір” як сукупність значень образів, символів суспільної свідомості в тій або іншій мірі повноти привласнюється конкретним суб’єктом і, переломлюючись через його систему цінностей, через його світогляд, набуває того або іншого індивідуально-особистісного значення, задає відношення суб’єкта до цієї реальності і визначає спосіб використання цього ментального простору як історичної метафори для категоризації подальших епох.

Таким чином, метарівень візуально-мисленневих стратегій одночасно є достатньо широким (розширеним) за рахунок віддзеркалення загального ментального простору універсуму, але водночас обмеженим тією конкретно-історичною системою значень, що несе в собі сукупний суспільний досвід, яка властива тій або іншій соціальній спільноті, тій або іншій культурі.

Індивідуальна картина світу виникає як результат, продукт активності суб’єкта з розпредмечування продуктів культури і несе в собі проекцію його діяльності, що перш за все виявляється в динамізмі світобачення цього суб’єкта. Динамізм картини світу знаходить своє віддзеркалення в її будові, де наявні шари з різних світобачень, у синтезі духовно-індивідуальної і культурно-історичної субстанції. У цьому виявляється активне, творче начало картини світу.

Образ світу належить окремому суб’єктові діяльності, з усіма властивими йому індивідуальними особливостями, тільки йому притаманними відношеннями з навколишнім світом. А.Ф. Лосев писав, що в кожній людині можна помітити, як би не була багата її психіка, одну загальну лінію розуміння речей і поведження з ними [6]. І.Г. Еренбург зазначав, що одним поетам властиве звукове сприйняття світу, іншим - зорове. О.Блок чув, В.Маяковський бачив, Й. Мандельштам жив у різних стихіях [11, с. 313]. В.І. Постовалова [7] розглядає це як первинну реакцію людської свідомості на речі, що виникає в актах загального, найпростішого, дорефлексивного, інтуїтивного взаємовідношення людини з ними, яка і є його початково-життєвою інтуїцією, початковим світовідчуженням людини, яке не може не накласти свого відбитку на характер організації її особистої картини світу. На нашу думку, це можна розглядати як певну особистісну стратегію або стратегію “бачення” світу (світобачення).

Виникнення образу світу є процесом не репродукції, а реконструкції, процесом творчості і співтворчості. Творчий початок закладений у самому процесі розпредмечування навколишнього світу, світу культури, його інтерпретації і привласнення, а також подальшого опредмечування “свого” світу через співучасть у створенні культурних і матеріальних цінностей суспільства.

Однією з основних ознак (властивостей) картин світу, враховуючи наочний характер людської

діяльності й мислення, є її наочність. Специфіка наочності картини світу полягає не в її тілесній “сенсуальній очевидності, а в можливості виразу певних ідей, категорій через різні прийоми їх візуалізації”. Більшість образів в картині світу має візуальний характер, але необхідно відзначити, що достатньо широко представлені й аудіальні образи.

З поняттям наочності картини світу пов'язані особливості гомогенності як просторово-часової однорідності зображення. Візуалізація картини світу може відбуватися відповідно до різних принципів прямої або зворотної перспективи, де на одній площині зображаються події, які сприймаються з однієї точки зору тих, хто їх спостерігає, або зображення, де від однієї площини постають зображення з різних часів і різних місць [8]. Завдяки здатності візуалізації, саме “невидиме, уможливлене, глибинне” на рівні підсвідомості стає наочним. Жодна сучасна наукова картина світу, не говорячи вже про художні картини світу, не обходиться без наочності різного рівня вираження. Отже, властивість наочності можна віднести до найістотніших властивостей картини світу. Та й самі поняття “картина світу”, “образ світу”, “світобачення” за своєю природою нерозривно пов'язані з “баченням”, спогляданням, візуалізацією, наочними формами мислення.

Кожній людині властива своя стратегія світобачення. Є люди схематизувального типу розуму і розуму конкретно-тілесної орієнтації. Так, наприклад, для О.Блока було характерне “постійне сприйняття...абстрактних понять як зорово-уявних” [11].

Акт творчості суб'єкта починається вже з моменту привласнення індивідом загальної картини світу і трансформації її в індивідуальний образ світу. Відбувається інтерпретація і переломлення її через здібності суб'єкта діяльності, через його відносини, контакти з культурою свого часу, які завжди унікальні, через існуючий первинний образ світу суб'єкта. А.Ф. Лосев називає цей процес “первинною примітивно-інтуїтивною реакцією людської свідомості на речі, його початково-життєвою інтуїцією, початковим світовідчуттям людини”, яке не може не накладати свого відбитку на характер організації її особистої картини світу” [Цит. за 7, с.29].

В основі наших наявних знань лежить картина світу, засвоєна в дитинстві. Так, Л. Вітгенштейн писав про підстави досліджень А.Лавуазьє: “Він сприйняв певну картину світу, і, звичайно ж, він її не винайшов, а завчив, як це робить дитина. ...” “Картину світу”, а не “гіпотезу”, тому що це є природною підставою його дослідження і як таке воно є невимовним” [2, с. 80].

“Невимовність” цієї особистісної картини світу, що сягає корінням у культуру, полягає і в тому, що вона організована за законами багатозначного контексту. В такій картині світу важливу роль відіграють схематичні візуальні форми, що робить особистісну картину світу синкретичною вербально-іконічною структурою.

Унаслідок образності контексту вказані просторові форми несуть неявне знання, що не формалізується. Завдяки цьому до процесу пізнання залучається новий зміст, який не одержав або не може одержати свого повноцінного виразу в мовних і логічних засобах.

Візуальне мислення є одним з механізмів об'єктивування форм буття ідеального, до якого і належить картина світу як глобальний суб'єктивний образ об'єктивного світу, який зароджується і існує у свідомості людини й у більш глибоких шарах її психіки, що не об'єктивувалися.

Шляхом створення наочних метамоделей картини світу за наслідками первинної (в мові) і вторинної раціоналізації (у філософії, науці тощо) візуальне мислення сприяє об'єктивуванню картини

світу. Яскравим прикладом впливу “загальної ментальності на мову візуальних форм є різні архітектурні стилі, властиві різним епохам розвитку людської культури. Архітектура є одним із видів візуального мистецтва, однією з функцій якого є невербально-образна комунікація. Мовою архітектури є відношення обсягу, форми, маси, колористики, тобто мова візуальних відношень, наприклад, рівноваги або нерівноваженості, динаміки або статичності, за якими стоять більш складні людські категорії: вільнодумства, миролюбності, романтичності, або навпаки, сили, агресивності, напруги (якщо порівняємо архітектурні стилі середньовіччя і епохи Ренесансу). Оскільки естетичні і наукові канони репрезентації об'єктів, як стверджують фахівці [12], впливають навіть на фундаментальні основи перцепції, то між стилями в живописі і тим, що можна назвати “стилями зору”, існує значущий зв'язок, принаймні, щодо форм і розмірів. Отже, існує залежність візуальних форм в індивідуальній творчості, від репрезентації об'єктів у різних видах мистецтва, виконаних за канонами даної культури. В домінуванні механізмів правопівкульного або лівопівкульного типу мислення також істотну роль відіграє орієнтація тієї або іншої культури.

Виходячи з цього, ми можемо вважати, що візуальне мислення, візуально-мисленнєві образи є не тільки носіями, “трансляторами” картини світу взагалі, й індивідуального образу світу, зокрема, але і самі створюють його. Вони є не тільки продуктом, але і творчим складовим компонентом загальної картини світу, властивої тій чи іншій епосі. Погляд на індивідуальний стиль як культурно-історичне явище, де індивідуальне “бачення” художника, виражене в його творчій манері, є історично детермінованим, властивий ряду авторів. “Матеріальне гомоморфно пов'язане з духовним, специфічно людським” [12, с.22].

Отже, візуальні форми несуть у собі знаковість, будучи візуальними знаками тієї чи іншої ментальності, тієї або іншої картини світу, властивої тому або іншому суспільству, а то й окремим його представникам.

Як основу становлення змісту метарівня візуально-мисленнєвої стратегії ми розглядаємо образ світу “як інтегральне утворення” (за О.М. Леонтьєвим, В.А. Смирновим), яке визначає індивідуальний характер бачення тих або інших явищ світу, будучи своєрідною “призмою”, що фільтрує на свідомому і неусвідомлюваному рівні значуще і незначуще для певного суб'єкта діяльності. Таким чином, у візуально-мисленнєвій стратегії, вже на метарівні закладаються підвалини індивідуального візуального “бачення” гіпотези, візуалізації вирішуваної проблеми.

Мотивація до візуалізації тієї чи іншої проблеми закладена в активній діяльній природі образу світу, а також визначається мотиваційно-смысловими структурами особистості суб'єкта діяльності, що ще раз підкреслює активність, “особистісність” і цілісність суб'єкта діяльності в усіх його проявах і дає нам право віднести це і до мисленнєвих образів, зокрема, до образу-концепту. Регулятором діяльності, і, отже, уявлення світу є суб'єктивний досвід – “структуровані сліди, що передують реалізованому на даний момент психічному акту діяльності” [1].

Отже, всі рівні візуально-мисленнєвої стратегії створення візуального образу-концепту опосередковані образом світу суб'єкта діяльності, як “сукупним досвідом людства”, значенням як “п'ятим квазівиміром” його образу світу, а також, його особистісними смислами і предметними значеннями. Базові методологічні установки вітчизняної психології, що стверджують активність,

опосередкованість розвитку образів інтегральним образом світу суб'єкта і мотиваційно-смаковими структурами його особистості, перенесені з вивчення генези перцептивних образів на проблему генези

візуально-мисленневих образів, дають можливість системного, цілісного, більш поглибленого аналізу даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артемьева Е.Ю.* Основы психологии субъективной семантики /Под ред. И.Б. Ханиной. – М.: Наука; Смысл, 1999. – 350 с.
2. *Витгенштейн Л.* О достоверности // Вопросы философии. – 1991. – № 2. – С.80-92.
3. *Гуревич А.Я.* Категории средневековой культуры. – 2-е изд., испр. и доп.. – М.: Искусство, 1984. – 350 с.
4. *Жегин Л.Ф.* Язык живописного произведения. – М.: «Искусство», 1970. – 125с
5. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304с.
6. *Лосев А.Ф.* Философия. Мифология. Культура. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 534 с.
7. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира /Под ред. Б.А.Серебрянников, Е.С. Кубрякова, В.И. Поставалова и др. – М.: Наука, 1988. –

216 с.

8. *Розин В.М.* Визуальная культура и восприятие. Как человек видит и понимает мир. – М: Эдиториал УРСС, 1996. – 224 с.

9. *Симоненко С.М.* Психологія візуального мислення: стратегіально-семантичний підхід. – Одеса: ПНЦ України, 2005. – 320 с.

10. *Храмова В.* До проблеми української ментальності / Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – С. 3-35.

11. *Эренбург И.Г.* Собрание сочинений. В 9 т. – М.: Художник, 1963. – 1967. – Т.8.

12. *Ястребова Н.А.* Пространственно-тектонические основы архитектурной образности / Ритм. Пространство и время в литературе и искусстве. – Л., 1974. – С. 220-228.

Подано до редакції 16.04.07

РЕЗЮМЕ

В статье дается анализ категорий «картина мира», «образ мира» как методологически значимых для исследования индивидуальных стратегий

визуального мышления субъекта творческой деятельности.

SUMMARY

The article analyses the categories "the picture of the world", "the image of the world" as methodologically

essential for investigation of individual strategies of visual thinking of the subject of creative activity.